

Kas ja kuidas saame üraskikahjustusi ennetada?

Euroopa Maaelu Arengu
Põllumajandusfond:
Euroopa investeeringud
maapiirkondadesse

Heino Õunap

Keskkonnaagentuuri metsaosakond

Pärnu

28. november 2019

Kuuse-kooreürask (*Ips typographus*)

Valmiku pikkus 4,1–5,5 mm.

Eelistatud elupaikadeks on avatud metsaservad raiesmike, trasside jne ääres, hõredad puistud.

Asustamiseks sobib tormimurd ja -heide, lumemurd, värske koorimata metsamaterjal, nõrgestatud, kahjustatud, tugevas stressis kasvavad kuused.

Talvitub reeglina 5–10 cm sügavusel pinnases.

Haude rajab aprilli lõpus või mai esimesel poolel, vahel hiljemgi. Haude arengut soodustab soe ja kuiv ilm.

Enamasti 2–4 nädalat pärast puu asustamist kevadel rajavad paljud mardikad uue haude – sösarhaude.

Noormardikad kooruvad alates juuni keskpaigast või lõpust ja lähevad talvituma pinnasesse alates augustist või varemgi.

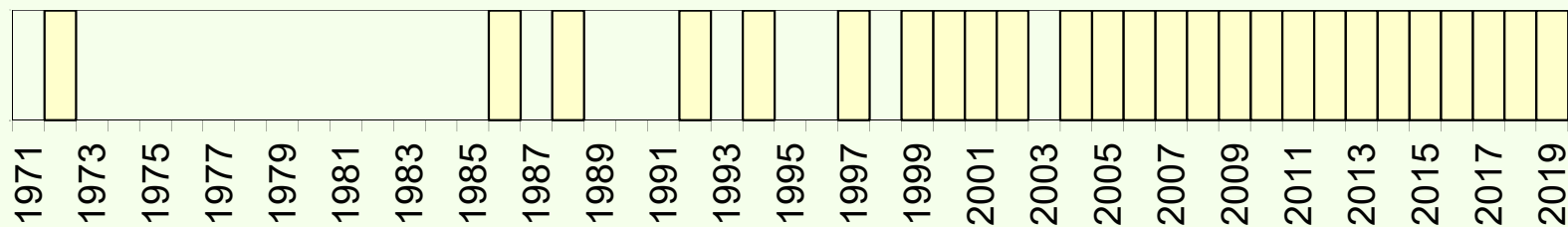
Foto Milan Zubrik, Forest Research Institute - Slovakia, Bugwood.org

Varajase ja sooja kevade korral toimub haude rajamine varem, selle areng on kiirem.

Sellisel juhul kõik juunis koorunud noormardikad ei lähe talvituma, osa nendest rajab haude samal aastal – juulis, vahel veel augustiski. Seega kuuse-kooreüraskil areneb kaks põlvkonda aastas.

Teine põlvkond ei ole täielik – osa esimese põlvkonna noormardikaid samal aastal hauet ei raja ja läheb talvituma.

Kui suur see „osa“ on, oleneb ilmastikust, aga võib-olla veel millestki.

Aastad, mil kuuse-kooreüraskil arenes kaks põlvkonda aastas.

Kirjanduse andmetel arenes osaline teine põlvkond ka 1882., 1938., 1939. ja 1958. a.

Teine põlvkond jääb sageli talveks (suuremas osas?) koore alla.

Koore all talvitumise edukus sõltub temperatuurist. Liiga madala temperatuuri korral üraskid hukuvad.

Nii juhtus see aastatel:
 1986/1987 (-30—-35°C),
 2001/2002 (-25°C),
 Osaliselt ka 2007/2008.

Möödunud talvel talvitus kuuse-kooreüraski teine põlvkond väga edukalt ja kevadel oli üraski arvukus kõrge.

Harilikult ei suuda kuuse-kooreürask terveid elujõulisi kuuski asustada. See on võimalik vaid siis, kui üraseki arvukus on mingil põhjusel suureks paisunud. Arvukus kasvab siis, kui mets on tugevasti kahjustatud, puud nõrgestatud.

Suuremad ürasekirüüsted Eestis

Aastad	Ürasekikahjustuse algpõhjus
1868–1874	1868. a põud ja metsapõlengud
1880–1886	1879/1880. a talve lumekahjustused
1895–1902	Põhjused pole teada
1911–1917	1911. a lumekahjustused, 1914. a põud
1924–1929	1923. a lumetorm
1934–1941	Põud mitme aasta jooksul
1968–1973	1967. ja 1969. a tormikahjustused
1992–1995	1992. a põud
2006–2007	2005. a tormikahjustused, 2006. ja 2007. a põud

Kas siia ritta sobib ka 2018–2019?

Üraskikahjustused võivad paisuda väga suureks.

Aastal 1923 kahjustas torm Eestis 93 000 m³ metsa, peamiselt kuusikuid. Kahjustuste likvideerimine hilines ja järgnes üraskirüüste, milles hukkus 800 000 m³ metsa – üle kaheksa korra rohkem kui üraskirüüste vallandanud tormis.

Õigeaegsete koristus- ja tõrjetööde korral tormikahjustustele nii suurt üraskirüüstet ei järgne.

Sajandi suurormideks nimetatud 1967. ja 1969. aasta tormides hukkus kokku 6 milj kuupmeetrit metsa.

Järgnenud üraskirüüstes hukkus 2 milj. kuupmeetrit – kolm korda vähem kui tormi tõttu.

Abinõusid üraskikahjustuste vähendamiseks (vältimiseks?)

- **Kuusikuid ei tohi liiga hõredaks raiuda.**
- Harvendusraiate eelistamine nooremates ja vältimine vanemates puistutes.
- Segapuistute kasvatamine, vanemate kuusikute vaheldumine noorematega, teiste liikide puistutega, segapuistutega. Kõige üraskiohtlikumad on suurtel aladel laiuvad ühevanused kuusikud.
- Tormiheite ja -muru, samuti lumemuru ning põlengus hukkunud puude õigeaegne metsast kõrvaldamine, et nendest ei saaks üraskitele soodsat sigimispaika.

Ühe omaniku hoolimatusest tingitud üraskile soodsad sigimistingimused võivad nurjata mitme naabri pingutused kahjustusi vältida.

Kuuse-kooreüraski tõrjest

Peamine tõrjevõte on üraskite poolt värskelt asustatud puude eemaldamine üraskite hävitamiseks.

Mõne nädala jooksul pärast puude asustamist üraski poolt – mai teisel poolel või juuni alguses.

Üraski teise põlvkonna arenemise korral juuli lõpus, augustis, septembris, vahel talvelgi.

Üraskite poolt värskelt asustatud puud:

- koore all on üraskikäigud, vanamardikad ja **munad või vastsed**;
- lamavate puude tüvedel on üraski sisenemisavade kohal pruunikad näripurukuhjakesed;
- seisvatel puudel on näripuru tüve lähedal okstel, puu juurekaelal ja selle ümbruse taimedel.

Kui üraskipuude võra on muutunud pruuniks, on reeglina tõrjega lootusetult hiljaks jäänud.

Üraski esimese põlvkonna poolt asustatud puud muutuvad pruuniks juunis-juulis ja teise põlvkonna poolt asustatud puud enamasti jaanuaris-veebruaries.

3 x foto
Heino Õunap

Püünispuude kasutamine

Püünispuud on puud, mis langetatakse tüvekahjuritele asustamiseks kahjuritõrje eesmärgil.

Kuuse-kooreüraski tõrjeks langetatakse püünispuudeks kuuski üraseki kahjustuskolletes veebruaris-märtsis.

Püünispuudeks sobib ka sügisene ja talvine tormimurd ja -heide, samuti lumemurd.

Püünispuude efektiivsust saab suurendada feromoonpreparaatide abil.

Värskelt asustatud puud ja püünispuud tuleb välja vedada ja saeveskis saagida või koorida ja koored maha matta või üraskid mingil muul viisil hävitada mõne nädala jooksul pärast puu asustamist üraskite poolt.

Feromoonpüünistest

Kuuse-kooreüraski arvukuse vähendamiseks on feromoonpüünised efektiivsed siis, kui metsa tervislik seisund on hea.

Kui metsa seisund on kehv, on püünistest vähe abi.

Feromoonpüüniseid on soovitatav kasutada pärast sanitaarraiet raiesmikule alles jäänud üraskite püüdmiseks.

Püünised paigaldatakse üraski lendluse ajaks raiesmikule, kasvama jäänud kuusepuistu serva, sellest vähemalt 20 m kaugusele.

Talvine ürasepuude raie soodustab kuuse-kooreüraski kahjustusi.

Erandiks on ürase teise põlvkonna poolt asustatud puud juhul, kui ürasekid on jäänud koore alla talvituma.

Kuuse-kooreürask talvitub reeglina pinnases, tema looduslikud vaenlased jäävad aga talveks arengukohale koore all.

Õigel ajal raiumata ürasepuud tuleks langetada ja välja vedada järgmisel kevadel koos värskelt asustatud puudega.

Kui kahjustuskolle ei ole suur, on parem seda üldse mitte torkida, kui teha tõrjet valel ajal. Inimese sekkumiseta vaibub kahjustus enamasti ise paari aasta jooksul, inimese kaasabil võib see kesta aastaid.

Kuuse-kooreüraski ja entomofaagide asustustihedus
1983. a. analüüsitud kuusetüvedel

Isoleerimine	Üraski munakoopaid 1 dm ² kohta	Entomofaage 1 dm ² kohta	Üraski elusaid noormardikaid 1 dm ² kohta	Hukkunud üraskid (%)
Isoleeritud tüvi	140	2,0	35,3	74,8
Isoleerimata tüvi	164	10,2	7,1	95,7

Milline on olukord praegu?

Kuuse-kooreüraskil arenes 2019. aastal kaks põlvkonda.

Teine põlvkond on eelmise aastaga võrreldes vähearvukas.

Teine põlvkond jõudis ka sellel aastal minna talvituma pinnasesse.

Kui palju on mullas talvitumas üraski esimest põlvkonda, selle kohta andmeid pole.

Käesolevaks aastaks ja eelolevaks talveks peaks üraskitõrje olema enam-vähem lõppenud.

Järgmise aasta veebruarist-märtsist peaks alustama püünispuude langetamisega.

Maikuu alguses (keskel) üraski poolt värskelt asustatud puude otsimisega ja seejärel raie ja väljaveoga.

Euroopa Maaelu Arengu
Põllumajandusfond:
Euroopa investeeringud
maapiirkondadesse

Tänan!

heino.ounap@envir.ee